

УДК 347.9

**ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ
УХВАЛ СУДУ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ
ПРИМУСОВОМУ ВИКОНАННЮ У
ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
УКРАЇНИ**

Олег СОЛОХА

аспірант
голова

Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)
Комсомольський міський суд Полтавської
області (Горішні Плавні)

<https://orcid.org/0009-0002-4136-6829>

У статті досліджуються проблеми класифікації судових ухвал, що підлягають примусовому виконанню у цивільному провадженні. На підставі критеріїв, сформульованих у науці цивільного процесу для класифікації судових рішень, та положень чинного законодавства виділені спеціальні критерії для класифікації, за якими ухвали суду поділені на окремі групи. Зокрема, здійснено поділ судових ухвал, що підлягають примусовому виконанню за процесуально-функціональним та суб'єктивним критерієм.

Автором критично оцінюються наявні на теперішній час підходи до класифікації ухвал залежно від функціонального призначення, стадій цивільного провадження, за підставами їх постановлення, спрямованістю на контроль, суб'єктами постановлення. Зроблено висновок про доцільність класифікації ухвал у цивільному провадженні, які підлягають примусовому виконанню з урахуванням вимог самого виконавчого провадження, тобто враховуючи можливість застосування суб'єктами, які виконують судові рішення в примусовому порядку цей самий примус у відношенні особи, яку такою ухвалою зобов'язують діяти або забороняють дію. Особлива увага приділяється класифікації ухвал за

UDC 347.9

**APPROACHES TO THE
CLASSIFICATION OF COURT
RULINGS SUBJECT TO
ENFORCEMENT IN CIVIL
PROCEEDINGS IN UKRAINE**

Solokha, Oleg

Postgraduate Student
Chairman

Academician F.H. Burchak Scientific Research
Institute of Private Law and Entrepreneurship
of the NALS of Ukraine (Kyiv)
Komsomolsk City Court of Poltava region
(Horishni Plavni)

The article examines the issues of classification of court decisions subject to enforcement in civil proceedings. Based on the criteria formulated in the science of civil procedure for classification of court decisions and provisions of current legislation, the author identifies special criteria for classification according to which court decisions are divided into separate groups. In particular, the author divides court decisions subject to enforcement by procedural and functional and subjective criteria.

The author critically assesses the currently available approaches to the classification of court rulings depending on their functional purpose, stages of civil proceedings, grounds for their issuance, control orientation, and subjects of issuance. The author makes a conclusion that it is expedient to classify court rulings in civil proceedings which are subject to enforcement taking into account the requirements of the enforcement proceedings themselves, i.e., taking into account the possibility of the subjects who enforce a court ruling to apply the same coercion to a person who is obliged to act or prohibited from acting by such a ruling.

Particular attention is paid to the classification of court rulings by the

процесуально-функціональним критерієм. Автором пропонується диференціювати судові ухвали за цим критерієм на: ухвали забезпечуючого характеру, ухвали установчого характеру, ухвали регуляторного характеру, ухвали зобов'язуючого характеру та ухвали окремого характеру. Також запропоновано класифікацію судових ухвал, що підлягають примусовому виконанню за суб'єктивним критерієм, тобто залежно від суб'єктів їх виконання. На підставі наведеного критерію запропоновано розрізняти: ухвали що підлягають примусовому виконанню органами державної виконавчої служби, ухвали, що можуть бути виконані в примусовому порядку приватними виконавцями, ухвали що підлягають виконанню юридичними та фізичними особами, державними та іншим органам, посадовим особам, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені судом недоліки чи порушення чи запобігти їх повторенню та ухвали які підлягають виконанню прокурорами або органами досудового розслідування.

Ключові слова: судові рішення, ухвала суду, виконавче провадження, цивільне судочинство, класифікація ухвал суду

Звертаючись до суду, фізичні та юридичні особи здебільшого вбачають саме у рішенні суду найбільш дієвий інструмент ефективного захисту своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав чи інтересів, часто недооцінюючи роль і значення ухвал у цивільному провадженні. Проте саме ухвали суду є найрозповсюдженішим видом судових рішень, які постановляються судовими органами під час провадження цивільного судочинства. На теперішній час, різноманітність та складна внутрішньовидова диференціація ухвал за суб'єктами виконання, предметно-процесуальною, цільовою і функціональною спрямованістю, створює чимало проблем у суб'єктів правозастосування в процесі їх постановлення і виконання. Однією із причиною цього є відсутність у цивільно-процесуальному законодавстві чіткої класифікації ухвал суду.

Неоднозначним питанням також є визначення переліку ухвал, що підлягають примусовому виконанню та їх класифікації. У Цивільному процесуальному кодексі України не передбачено навіть вичерпного переліку процесуальних питань з приводу яких постановляються ухвали, не кажучи вже про їх систематизацію за критерієм виконавчої сили. Все це актуалізує необхідність дослідження питань класифікації ухвал суду в рамках науки цивільного процесуального права, оскільки системність є однією із найважливіших ознак наукового знання. Внутрішня структурно-логічна впорядкованість наукового знання в юриспруденції в першу чергу досягається шляхом класифікації, тобто розподілу предметів, явищ або понять на групи за спільними ознаками.

Дослідженню наведених питань у науковій літературі приділяли увагу такі вчені-процесуалісти, як О. Перунова, Г. Фазикош, Д. Шкрбець, Л. Лисенко, І. Андронов, О. Шиманович, В. Комаров, В. Бігун, Т. Ящук, Н. Телегіна та ін.

procedural and functional criterion. The author proposes to differentiate court rulings according to this criterion into: interim measures, constituent measures, regulatory measures, binding measures and special measures. The author also proposes a classification of court judgments subject to enforcement based on the subjective criterion, i.e., depending on the subjects of their enforcement. Based on this criterion, the author proposes to distinguish between: judgments enforceable by the State Executive Service, judgments enforceable by private bailiffs, judgments enforceable by legal entities and individuals, governmental and other bodies, officials who, by their powers, must eliminate the deficiencies or violations identified by the court or prevent their recurrence, and judgments enforceable by prosecutors or pre-trial investigation bodies.

Keywords: court decision, court order, enforcement proceedings, civil proceedings, classification of court orders

Проти нині у доктрині цивільного процесуального права не існує однозначного підходу до питання класифікації ухвал суду.

Основної метою дослідження є виявлення нових підходів до класифікації ухвал суду, що підлягають примусовому виконанню в цивільному судочинстві.

На теперішній час, більша частина ухвал, що постановляється судовими органами під час провадження цивільного судочинства не мають ознак виконавчої сили, а є просто загальнообов'язковими до виконання судовими рішеннями, які не потребують вжиття будь-яких заходів примусового характеру. Разом з цим, з аналізу норм ЦПК України вбачається, що деякі ухвали суду є по суті виконавчими документами і прямою підставою для відкриття виконавчого провадження. Також можна виокремити ухвали, які не є виконавчими документами, але все ж мають певний зобов'язальний характер, а тому підлягають примусовому виконанню. Виходячи з наведеного, на наш погляд, доцільно підходити до класифікації ухвал у цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню з урахуванням вимог самого виконавчого провадження, тобто враховуючи можливість застосування суб'єктами, які виконують судові рішення в примусовому порядку цей самий примус у відношенні особи, яку такою ухвалою зобов'язують діяти або забороняють дію.

Узагальнену класифікацію ухвал у цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню пропонує О. Перунова. Дослідниця класифікує їх відповідно до того, коли виникає необхідність в їх появі, тобто за критерієм функціонального призначення. На її думку доцільно розрізняти: ухвали у стадії відкриття цивільної справи; ухвали у стадії провадження у справі досудового розгляду; ухвали у стадії судового розгляду і вирішення справи в судовому засіданні; ухвали у стадії апеляційного оскарження і перевірки рішень суду першої інстанції; ухвали у стадії касаційного оскарження і перевірки рішень суду першої та апеляційної інстанції; ухвали документи в стадії перегляду рішень, ухвал, що набрали законної сили, у зв'язку з винятковими та нововиявленими обставинами [1, с. 38, 119.]. Така класифікація має значення для ідентифікації особливостей етапу судового розгляду на якому виникає потреба у прийнятті відповідної ухвали та її примусовому виконанню.

Г. Фазикош пропонує розширити класифікацію за ознаками етапів цивільного провадження шляхом диференціації ухвал у цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню ще й за окремими процедурами, передбаченими ЦПК України [2, с. 28-32]. До таких процедур вочевидь дослідник відносить процесуальні моменти пов'язані не лише із ходом провадження, але й його змістовним наповненням. Наприклад, доцільно виділяти ухвали про виклик свідків, забезпечення позову, забезпечення доказів, обмеження виїзду за кордон тощо. Тобто ухвали, пов'язані із інструментами та засобами досягнення ефективного судочинства.

Д. Шкробець класифікуючи ухвали у цивільних справах, що належать до примусового виконання застосовує інстанційний підхід, акцентуючи увагу на суб'єктах винесення відповідних ухвал. Тому, дослідниця пропонує розрізняти ухвали, що постановляються судом першої інстанції; ухвали суду апеляційної інстанції; ухвали суду касаційної інстанції [3, с. 198-201]. Утилітарність даного підходу дає змогу розкрити межі компетенції судів різних інстанцій, що в свою чергу відкриває потенційні можливості для розширення меж застосування ними заходів охоронного характеру в процесі вирішення цивільно-правового спору.

Надзвичайно цікавий підхід до класифікації ухвал у цивільному провадженні які підлягають примусовому виконанню пропонує Л. Лисенко, поділяючи їх за таким критерієм як спрямованість на контроль на ухвали: щодо самоконтролю суду; ухвали щодо контролю суду за діями або бездіяльністю осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників процесу. При цьому до ухвал щодо самоконтролю суду власних дій, пропонується відносити: ухвалу про скасування заходів забезпечення позову; ухвалу про скасування судового наказу; ухвалу про зняття заборони здійснювати дії; ухвалу про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню повністю або частково [4, с. 3-6]. Вбачається з аналізу досліджень вченого ухвали щодо контролю суду за діями або бездіяльністю осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників процесу стосуються перш за все ухвал, пов'язаних із скасуванням обов'язку

вчинення ними певних дій чи накладенням такого обов'язку. Подібний підхід є нетривіальним для вітчизняної доктрини цивільного процесу та покликаний перш за все необхідністю підвищити рівень контролю за дотриманням процесуальних прав та виконанням процесуальних обов'язків сторін цивільного провадження, а також дотримання судами меж розгляду цивільних справ.

Але якщо трансформувати подібний підхід в контексті характеру наслідків ухвалення та примусового виконання таких ухвал, то можна побачити що їх можна розділити на ухвали, які мають позитивні та негативні наслідки для учасників процесу. При чому негативність наслідків розкривається через накладення обмеження або обтяження на процесуальні права сторін у справі. В той час ухвали з позитивними наслідками розуміються як такі, внаслідок ухвалення яких відбувається відновлення порушених прав чи забезпечення процесуальних інтересів сторін у справі.

Набагато утилітарнішим підходом до класифікації аналізованого типу ухвал уявляється нами підхід, запропонований І. Андроновим. Так, вчений наголошує на можливості класифікації ухвал залежно від підстави їх постановлення. Тобто судові ухвали варто поділяти на ті, що постановляються судом ех оффіціо незалежно від клопотання учасників справи (наприклад, ухвала про виклик свідка або експерта), та ті, що є реакцією суду на заяву чи клопотання учасників справи (наприклад, ухвала про забезпечення доказів). Різниця між цими двома видами ухвал полягає в тому, що мотивувальна частина ухвал другого виду обов'язково повинна містити аналіз доводів сторін стосовно необхідності вчинення процесуальної дії, щодо якої було подано заяву (клопотання) [5, с.32-38].

О. Шиманович розглядає іншу класифікацію, яка передбачає поділ ухвал, які підлягають примусовому виконанню за їх процесуальним характером, виділяючи при цьому процесуально-організаційні, тобто ухвали які розв'язують питання організації розгляду й вирішення судових справ (наприклад, ухвали, якими забезпечується примусовий привід свідка, експерта тощо, ухвали про забезпечення доказів); процесуально-правові, що вирішують правові питання руху такого процесу [6, с. 100-101].

Але як слушно зазначає І. Андронов у цій класифікації, як і в інших, наведених вище, є низка недоліків: вони поєднують в одні групи різні за характером судові ухвали, не дотримуються рівнів класифікації та інколи виходять за межі основного критерію. Класифікація має наукову цінність і дозволяє розкрити сутність певного явища за умови, якщо вона відповідає встановленим вимогам [7, с. 58-61].

В цьому контексті більш цілісною, хоча менш інформативною виглядає класифікація, запропонована В. Комаровим та В. Бігуном, які пропонують застосовувати класифікацію ухвал залежно від порядку та характеру їх примусового виконання, поділяючи їх на ухвали, що підлягають обов'язковому примусовому виконанню та на ухвали, які можуть виконуватися в порядку добровільного виконання, але у випадку їх невиконання, такі ухвали спрямовуються до відповідних органів виконавчої служби чи приватних виконавців [8, с. 652]. Подібна класифікація – за характером виконання – дає змогу встановити, що деякі ухвали потребують виключно примусового виконання, а це означає, що суд розглядаючи цивільну справу виходить не лише із бажання та інтересів сторін, але й керується принципами відправлення самого цивільного судочинства. Тобто суд виступає не лише арбітром у вирішенні цивільно-правового спору, але й виконує роль деталізації характеру та способу правозастосування, виключаючи можливості для хибного застосування конкретних норм, що призводить до появи цивільно-правових спорів.

У свою чергу Т. Ящук та Н. Телегіна, на підставі узагальнення судової практики вирішення процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень у цивільних справах доходять висновку про можливість застосування класифікації за процесуально-цільовим призначенням. При цьому науковці пропонують виділяти такі ухвали, що підлягають примусовому виконанню, як: забезпечуючі ухвали (виконання яких сприяє реалізації самого процесу вирішення цивільно-правового спору); стабілізуючі (які спрямовані на створення нормальних умов процесу розгляду цивільної справи); регулюючі (ухвали, якими

вирішуються справи); корегуючи (ухвали спрямовані на усунення недоліків у роботі організацій або усунення перешкод до виконання рішень) [9, с. 139-144].

Наведена класифікація уявляється нам найбільш доцільною та теоретично виваженою, оскільки максимально розкриває не тільки правову природу, але й функціональне навантаження на кожну відповідну ухвалу. Враховуючи той факт, що ухвали в цивільному процесі дійсно виконують переважно процесуально-організаційні та забезпечувальні функції, то цілком логічно їх поділяти за тим призначенням, яке вони несуть в процесі їх примусового виконання. Примус в даному випадку свідчить не стільки про ухилення чи небажання виконувати їх сторонами, скільки про важливість конкретних дій чи процедур для всього процесу судового вирішення цивільно-правового спору.

Враховуючи ту обставину, що сучасне вітчизняне цивільно-процесуальне законодавство не містить вичерпного переліку ухвал, що підлягають примусовому виконанню, класифікація такого виду ухвал, як засіб наукового пізнання та теоретико-методологічного забезпечення цивільного процесу вирішує надзвичайно важливе завдання – встановлює межі в яких уявляється можливим ідентифікувати аналізований вид ухвал.

Тому нами обстоюється необхідність уточнити та більш чітко детермінувати таку класифікацію, визначивши її як класифікацію за процесуально-функціональним критерієм, відповідно до якої пропонується виділяти наступні типи ухвал в цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню:

– ухвали забезпечуючого характеру, функція яких полягає у швидкому та оперативному створенні передумов на етапі судового розгляду (до початку судового розгляду) для отримання максимально ефективного судового рішення в майбутньому, яке б відповідало принципам повноти, всебічності, законності та розумності судового вирішення цивільно-правового спору. Логічно, що до такого типу ухвал доцільно віднести ухвали про забезпечення позову, тощо;

– ухвали установчого характеру, якими встановлюються, затверджуються або визначаються інші обставини, факти, процедури, що мають значення для вирішення справи по суті та в окремих випадках спрямовані на таке вирішення. Наприклад мова йде про ухвали про затвердження мирової угоди, якими затверджуються фактичні умови вирішення цивільно-правового спору шляхом знаходження компромісу між сторонами, а не ухвалення судом рішення у справі на розсуд суду;

– ухвали регуляторного характеру, якими вирішуються цивільно-правові спори по суті, врегульовуються цивільно-правові конфлікти у випадках передбачених ЦПК України. Такі ухвали мають завершальний характер, оскільки ними закінчуються провадження у справі та відповідно відбувається врегулювання спору шляхом правозастосовної діяльності суду. Власне слід зауважити на тому, що будь-які ухвали в цивільній справі, які підлягають примусовому виконанню, мають правозастосовний елемент, оскільки в таких ухвалах суд інтерпретує правову позицію, викладену в нормативно-правових актах, застосовуючи її у конкретному спорі;

– ухвали зобов'язуючого характеру, якими вирішуються питання про стягнення штрафних санкцій, застосування цивільно-правової відповідальності в порядку ст. 625 ЦК України тощо. Прийняття судом таких ухвал, не вирішує цивільно-правовий спір по суті, і прямо не впливає на обставини справи чи на характер цивільного процесу. Головне призначення таких ухвал полягає у тому, щоб максимально ефективно забезпечити процес дотримання процесуальних та цивільно-правових інтересів сторін у справі. Особливість таких ухвал полягає в тому, що вони напряду не стосуються цивільного-процесу, тобто не впливають на вирішення справи по суті, але мають безпосереднє відношення до процесу захисту майнових прав сторін у справі;

– ухвали окремого характеру, якими суд намагається виправити хибну правозастосовну, праворегулюючу діяльність юридичних осіб, зобов'язуючи їх вчинити або утриматися від вчинення тих чи інших дій. Важливим аспектом при постановленні таких ухвал є створення умов для недопущення в подальшому вчинення відповідних дій, які негативним чином впливають на інтереси сторін у справі. Цей вид ухвал, як і попередні не стосуються напряду

до вирішення справи по суті, але має суттєве значення для врегулювання суспільних відносин. Йдеться про окремі ухвали в цивільному процесі.

Разом з тим, нами пропонується ще одна класифікація ухвал, що підлягають примусовому виконанню за суб'єктним критерієм, тобто залежно від суб'єктів їх виконання. Враховуючи той факт, що будь-яке судове рішення, в розумінні акту судової влади правозастосовного характеру, тобто постановленого в межах розгляду цивільної справи є обов'язковим до виконання, а також враховуючи особливості здійснення виконавчого провадження відповідно до Закону України «Про виконавче провадження», нами уявляється за доцільне виділити наступні типи ухвал:

– ухвали що підлягають примусовому виконанню органами державної виконавчої служби. Це стосується тих випадків, наприклад ухвала про примусове проникнення в житло або примусове виселення, які не можуть бути виконані приватними виконавцями в силу специфіки правових наслідків та процедури виконання;

– ухвали, що можуть бути виконані в примусовому порядку приватними виконавцями. Тобто фактично більшість ухвал, як не породжують настання специфічних правових наслідків баз створення спеціальних правових умов;

– ухвали що підлягають виконанню юридичними та фізичним особам, державними та іншим органам, посадовим особам, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені судом недоліки чи порушення чи запобігти їх повторення. Такі ухвали постановляються в порядку ч. 10 ст. 262 ЦПК України [10];

– ухвали які підлягають виконанню прокурорами або органами досудового розслідування, що виносяться в порядку ч. 11 ст. 262 ЦПК України [10] та які містять встановлені судом ознаки кримінального правопорушення. Аналіз положень вказаної норми ЦПК України підтверджує обов'язковий характер виконання таких ухвал, оскільки передбачається, що за результатами їх виконання органи досудового слідства чи органи прокуратури повинні повідомити про вжиті за результатами їх розгляду заходи.

Таким чином, запропоновані нами підходи до класифікації ухвал, які підлягають примусовому виконанню в межах цивільного процесу демонструють можливість розширення практичного інструментарію реалізації сторонами цивільного провадження своїх прав та інтересів, захисту та відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, створення передумов для виправлення, корегування правової дійсності та належної реакції на некоректне правозастосування з боку органів державної влади норм чинного законодавства. Все це дає змогу також уточнити теоретико-методологічний інструментарій дослідження інституту ухвал в цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню. Цінність отриманих результатів дозволяє визначити підстави та межі подальшого наукового пошуку оптимального суб'єктного складу відносин з приводу примусового виконання ухвал в цивільних справах, а також визначення особливостей відповідних проваджень в процесі їх виконання.

Посилання:

1. Перунова О. М. (2007) Процесуальні акти-документи з цивільних справ. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. 205 с.
2. Фазикош Г. В. (2008) Судове рішення в цивільному судочинстві. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. 42 с.
3. Шкрєбець Д. В. (2015) Деякі нові підходи до класифікації ухвал в цивільному процесі. Часопис Київського університету права. № 3. С. 197-202.
4. Лисенко Л. С. (2012) Ухвали в цивільному процесі України. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. 218 с.
5. Андронов І.В. (2018) Судові рішення в цивільному процесі України. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. 46 с.
6. Шиманович О.М. (2007) До питання про класифікацію ухвал суду першої інстанції в цивільному процесі України. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 20 (59). № 1. С. 95-102.
7. Андронов І. В. (2017) Поняття та види судових ухвал у цивільному процесі. Право і суспільство.

№ 5. С. 57-62

8. Комаров В.В., Бігун В.А., Баранкова В.В. (2011) Курс цивільного процесу: підручник. Харків: Право. 1352 с.

9. Ящук Т. І., Телегіна Н. О. (2016) Узагальнення судової практики вирішення процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб). Судова апеляція. № 4. С. 131-146.

10. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

Статтю було подано	03.07.2023	The article was submitted
Статтю було доопрацьовано	07.07.2023	The article was revised
Статтю було прийнято	10.07.2023	The article was accepted